

Toplumda sağlık algısı: geleneksel değerlerden küresel etkileşime

Zahide Şenalp

Yirmi yıla yakın süredir sağlık ve kamu yönetimi alanında edindiği deneyimle, T.C. Sağlık Bakanlığı bünyesinde proje yönetimi, kalite ve kurumsal iletişim gibi birçok alanda aktif roller üstlendi. Uluslararası projelerin dijital altyapılarının kurulmasında görev aldı, sağlık hizmetlerinde kalite ve hasta güvenliği gibi alanlarda sürdürülebilir uygulamalara liderlik etti. Hâlen Ankara Medipol Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi Direktörü olarak inovasyon, girişimcilik ve uluslararası iş birlikleri alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

Sağlık sadece hastalık veya sakatlığın olmaması değil; aynı zamanda fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tam bir iyilik hâlidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün bu bütüncül sağlık tanımı, sağlığın sadece tıbbi teşhis ve tedavi süreçlerinden ibaret olmadığını; sosyal çevre, kültürel yapılar, ekonomik koşullar ve bireysel yaşam pratikleriyle de doğrudan ilişkili olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sağlık çok boyutlu ve dinamik bir olgudur. Bu bağlamda, bir toplumun sağlık ve tıbbı ilişkin inançları, değer yargıları ve geleneksel bilgileri, bireylerin hastalıkları algılama biçimlerini, sağlıkla ilgili karar alma süreçlerini ve tedaviye yaklaşımlarını derinden etkilemektedir. Bununla birlikte bireylerin sağlık olanaklarından nasıl yararlandıkları, hangi sağlık hizmetlerine daha çok güvendikleri ve sağlıklı yaşam için hangi davranışları ne ölçüde benimsedikleri de toplumsal varsayımlarla şekillenmektedir. Ancak bu süreç sadece dış etkilerle değil; bireyin kendi bilgi birikimi, deneyimleri, eğitim düzeyi ve kişisel sağlık deneyimleri ile de şekillenmektedir. Böylece sağlık algısı hem bireysel hem de toplumsal faktörlerin kesişimiyle şekillenen, sürekli gelişen ve değişen bir yapıya dönüşüyor.

Bu bağlamda, bireyin sağlık bilgilerini anlama, değerlendirme ve uygulayabilme becerisini anlatan sağlık okuryazarlığı,

sağlık algısını kuran en temel faktörlerden biridir. Sağlık okuryazarlığı ve sağlık algısı arasında doğrudan pozitif bir ilişki vardır. Sağlık okuryazarlığı düzeyi yüksek olan bireyler, edindikleri sağlık bilgilerini günlük yaşamlarına daha etkin bir şekilde entegre edebilmekte; böylece hem sağlıklarını koruma hem de sağlık hizmetlerinden daha akılcı bir şekilde yararlanma becerileri gelişmektedir. Ancak birey düzeyindeki bu yetkinliğin gelişmesi bireyin eğitiminin yanı sıra sağlık sisteminin şeffaflığı, bilgiye erişim kolaylığı ve sağlık iletişiminin kalitesi ile de doğrudan ilişkilidir.

Özellikle Türkiye gibi geleneksel ve modern değerlerin iç içe geçtiği toplumlarda, bireylerin sağlık konularına yaklaşımı sadece bilimsel ve rasyonel bilgiye dayanmamakta, aynı zamanda köklü bir kültürel miras, dinî inanç sistemleri ve güçlü sosyal normlar tarafından şekillendirilmektedir. Bu tür toplumlarda sağlık fiziksel bir iyilik hâli olmakla birlikte ruhsal, manevi ve sosyal boyutları olan çok katmanlı bir denge hâli olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel yaşam tarzının sürdürüldüğü kırsal bölgelerde ya da daha yaşlı nesiller arasında sağlıkla ilgili kararlar genellikle bilimsel verilerden ziyade aile büyüklerinin bilgi ve deneyimlerine, kuşaklar boyunca aktarılan pratiklere ve toplumda kabul gören kültürel ritüellere

dayanmaktadır. Buna karşılık modern tıp, bilimsel yöntemler, deneysel veriler ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda şekillenmiş; hastalıkları biyolojik temelde açıklayan, ölçülebilir ve standartlaştırılmış yaklaşımlar sunan bir sistemdir. Tanı ve tedavi süreçlerinde kanıta dayalı uygulamaları ve uluslararası standartları esas alır. Ancak özellikle geleneksel kültürel değerlerle modern tıbbi uygulamaların iç içe geçtiği, her iki sistemin de günlük yaşamda eş zamanlı olarak sürdürüldüğü toplumlarda – Türkiye buna iyi bir örnektir – bireyler hem modern sağlık hizmetlerine başvurmakta hem de geleneksel inanç ve uygulamalara bağlı kalmaktadır. Bu nedenle sağlık politikalarının ve hizmetlerinin etkinliği, yalnızca teknik ve bilimsel altyapıyla değil; aynı zamanda toplumun kültürel dokusuna, değer sistemine ve inanç yapılarına duyarlı bütüncül yaklaşımlarla artırılabilir.

Modern tıbbın bireyi bir organizma olarak ele alan ve hastalıkları mekanik bozukluklar üzerinden tanımlayan yaklaşımı, bazı bireylerde kendilerini bir bütün olarak değil, yalnızca 'hastalık taşıyan bir beden' gibi görmelerine yol açan bir yabancılaşmaya neden olabiliyor.

Bu durum hastaların kendi kimliklerine, değerlerine ve beklentilerine daha uygun tedaviler aramasına yol açmakta; sonuç olarak geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelim artmaktadır.

Bu durum, modern tıbbın sınırlı etkileri nedeniyle bireylerin kronik ağrı, stres, uykusuzluk ve genel yaşam kalitesi gibi sorunlar için alternatif yöntemlere yönelmesinin bir yansımasıdır.

Bu bağlamda geleneksel tıp uygulamaları ile modern tıbbın entegrasyonu sadece iki bilgi sisteminin bütünleşmesi değil; aynı zamanda bireylerin kültürel, manevi ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir adımdır. Literatürde de belirtildiği üzere şifalı bitkiler, doğal kaynaklar ve çeşitli inanç temelli tedavi yöntemleri toplumların kültürel hafızasında önemli bir yere sahiptir ve bu durum toplumlar arasında farklı sağlık algılarının oluşmasına neden olmaktadır. Sağlık sistemlerinin bu çeşitliliğe duyarlı olması hem tedavi süreçlerinin başarısını artırmakta hem de bireyin sisteme olan güvenini pekiştirmektedir.

Kültürel değerlerin sağlık hizmetleriyle uyumlaştırılması, bireysel düzeyde memnuniyetin sağlanmasıyla birlikte toplum genelinde sağlığa eşitliğin tesis edilmesinde de kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda kültürlerarası iletişim, sağlık hizmetlerinin etkinliğini belirleyen temel faktörlerden biri hâline gelmiştir. Farklı kültürel geçmişlerden gelen bireylerle iyi iletişim kurabilen sağlık çalışanları, yalnız tıbbi tedavi sürecini kolaylaştırmakla kalmıyor, hasta güvenliğini artırarak daha işbirlikçi bir sağlık hizmeti de sunuyor. Sağlık çalışanlarının hastaların değer yargılarını, yaşam tarzlarını, sağlıkla ilgili algılarını ve iletişim biçimlerini anlamaya yönelik empatik ve bütüncül yaklaşımları, hasta ile kurulan ilişkinin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Nitekim bazı toplumlarda hastalıklar ruhsal dengesizlik, geleneksel inançlar ya da doğaüstü faktörler gibi manevi nedenlere bağlanırken, diğer toplumlarda hastalıklar yalnızca biyolojik ve bilimsel temellere dayandırılarak açıklanmaktadır. Bu tür kültürel farklılıklar, bireylerin hastalık algısını, sağlık arama biçimlerini, tedaviye katılım düzeylerini ve tedaviye verdikleri yanıtları önemli ölçüde şekillendirebilir.

Bu nedenle, kültürel çeşitliliği tanıyan, anlayan ve buna göre hizmet sunan bir sağlık sistemi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha adil ve eşitlikçi, aynı zamanda etkili ve sürdürülebilir sağlık sonuçlarına ulaşılmasını mümkün kılar. Literatürde de ifade edildiği üzere Türkiye’de kültürel duyarlılık, özellikle hemşirelik ve ebeler hizmetlerinde giderek

artan bir önem kazanmaktadır. Sağlık merkezlerinde görev yapan bu profesyonellerin, hizmet sundukları bireylerin kültürel değerlerini, alışkanlıklarını ve sağlıkla ilgili tutumlarını tanıma ve anlama düzeyleri hem bireysel bakım süreçlerinin niteliğini hem de toplum genelindeki sağlık sonuçlarını doğrudan etkilemektedir. Bu durum, kültürel farklılıkların yalnızca bireyler arası çeşitlilik olarak değil, sağlık hizmetlerinin sunumunda dikkate alınması gereken temel bir unsur olarak ele alındığını göstermektedir. Özellikle hemşirelik ve ebeler gibi doğrudan hasta teması içeren mesleklerde, kültürel duyarlılığın bakım süreçlerine yansımaları, hasta ile kurulan iletişimden tedaviye uyuma kadar pek çok aşamayı etkileyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Geleceğe dair bir perspektif geliştirildiğinde, sağlık algısının bireysel ve toplumsal düzeyde daha sağlam temellere oturabilmesi için bazı temel kavramsal dönüşümlerin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Bu dönüşümün önemli bir boyutu da geleneksel değerlerin sağlık sisteminden dışlanmadan bilimsel ölçütlerle birlikte ele alınmasıdır. Geleneksel uygulamaların göz ardı edilmeden rasyonel bilgi ile değerlendirilmesi, bireylerin sağlık sistemine olan güvenliğini artırmakta ve kültürel sürekliliğin korunmasına katkı sağlamaktadır. Öte yandan kültürel yeterlilik ve duyarlılık kavramlarının sadece bireysel profesyonel tutumlar çerçevesinde değil; kurumsal yapılar ve sağlık politikaları düzeyinde de sistematik olarak benimsenmesi, sağlık hizmetlerinin çok kültürlü toplum yapısına uyumu açısından kritik önem taşımaktadır. Bu yaklaşım hem sağlık hizmetlerinin kapsayıcılığını artırmakta hem de toplumsal düzeyde aidiyet, temsiliyet ve adalet duygularını pekiştirmektedir.

Sonuç olarak, toplumdaki sağlık algısı bireylerin sadece bilgi düzeyleriyle değil; değer yargıları, toplumsal rolleri, geleneksel birikimleri ve kültürel hafızalarıyla da şekillenen çok katmanlı ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bu yapı geçmişten gelen deneyimsel birikimle birlikte günümüzün ihtiyaçlarını ve geleceğe yönelik beklentileri de yansıtmaktadır. Türkiye’nin sağlık sisteminde son yıllarda yaşanan dönüşüm, bu perspektiften bakıldığında hem önemli fırsatlar hem de dikkatle yönetilmesi gereken riskler taşımaktadır.

Türkiye gibi geleneksel ve modern değerlerin iç içe geçtiği toplumlarda, bireylerin sağlık konularına yaklaşımı sadece bilimsel ve rasyonel bilgiye dayanmamakta, aynı zamanda köklü bir kültürel miras, dinî inanç sistemleri ve güçlü sosyal normlar tarafından şekillendirilmektedir. Bu tür toplumlarda sağlık fiziksel bir iyilik hâli olmakla birlikte ruhsal, manevi ve sosyal boyutları olan çok katmanlı bir denge hâli olarak değerlendirilmektedir.

Hizmet sunum modellerinin ve sağlık politikalarının şekillendirilmesinde teknik yeterliliklerin yanı sıra kültürel duyarlılık ve toplumsal bağlamı dikkate alan bir vizyonun da rol oynaması gerekmektedir. Dönüşüm sürecinin daha adil, kapsayıcı ve toplumsal çeşitliliğe duyarlı bir yapıya evrilmesi ise, yapısal reformların yanında sağlık sistemini oluşturan tüm paydaşların kültürel farkındalık temelinde ortak bir anlayış geliştirmesiyle mümkün olacaktır.

Kaynaklar

Altun Baksı A, Sürücü HA, Kurt G. Hemşirelerin bireysel yenilikçilik davranışları ve bu davranışları etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Acıbadem Univ Sağlık Bilim Derg.* 2020;2-3.

Biçer İ, Yalçın Balçık P. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp: Türkiye ve seçilen ülkelerinin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Derg.* 2019;3.

İlhan N, Akhan LU. Kültürel özelliklerin sağlık üzerine etkileri. *Int Congress of Human and Social Sciences Research.* 2020;9.

Kerkez N, Şahin T. Sağlık okuryazarlığı ile sağlık algısı ilişkisinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Balıkesir Sağlık Bilim Derg.* 2022;2-5.

Kurdaş MÇ. Sağlıkta değişen paradigma, karşıt-likan işbirliğine modern tıp – geleneksel tıp ilişkisi. *Sosyolojik Düşün.* 2024;3,14,18-19.

Turancı E, Eşiyok E. Sağlık ve kültür ilişkisi bağlamında popüler sağlık dergilerinde sağlığın sunumu. *İletişim Kuram ve Araştırma Derg.* 2021;7.

Yılmaz M, Yeni C, Avcı E, Uluk N. Aile sağlığı merkezlerinde çalışan hemşire/ebelerin kültürel duyarlılık ve kültürel beceri düzeylerinin incelenmesi. *Dokuz Eylül Univ Hemş Fak Elektronik Derg.* 2019;2-7.